

‘Borssesnijders sonder mes’. De verloren *Cluchte vanden Stouten Boer* van Cornelis de Bie herontdekt

Pascal Calu

Samenvatting

De *Cluchte vanden Stouten Boer en den Geveijnsden Auditeur* van Cornelis de Bie werd lang verloren gewaand, maar is nu teruggevonden in een convoluut dat ook een handschriftversie van *De Verloren Sone* bevat. De klucht valt op door de inzet van meertaligheid als komisch element en de lokale Lierse verankering.

Abstract

De *Cluchte vanden Stouten Boer en den Geveijnsden Auditeur* by Cornelis de Bie was long deemed lost, but has now been found in a convolute that also contains a manuscript version of *De Verloren Sone*. Remarkable in the farce is the multilingualism as a comic element and the local setting in Lier.

We weten van het bestaan van de *Cluchte vanden Stouten Boer en den Geveijnsden Auditeur* van de Lierse rederijker-notaris Cornelis de Bie (1627-na 1712) dankzij verschillende overzichtslijsten die hij zelf maakte. De meeste van de stukken op de lijsten zijn minstens één keer van de drukpers gekomen, al zijn sommige nooit gedrukt, zoals de *Cluchte vanden Stouten Boer*, die als verloren werd beschouwd. De Koninklijke Bibliotheek in Brussel bewaart echter een convoluut met onder andere een handschriftelijke versie van *Den Stouten Boer*.

1. CONVOLUUT KBR II 6203

Voorliggend convoluut is een verzameling van uitgegeven werk en twee stukken in handschrift. Het gaat om het programma voor de tragedie *Den Grooten Hertogh van Moskovien*, gevolgd door dat volledige stuk (1675), de *Cluchte van een Misluckt Overspel* (1675), de tragedie *De Heylighe Cecilia*, met daarin de *Kluchte vanden subtijlen Smidt* (1671), het gedrukte programma voor *Den Verloren Sone Osias* en

het stuk zelf in handschrift, en de *Cluchte vanden Stouten Boer en den geveijnden* [sic, geveinsde] *Auditeur* (voor het eerst opgevoerd in 1672). Gezien de datering van de aparte stukken werd dit convoluut wellicht in of kort na 1675 samengesteld. Onbekend voor de ontdekking van dit convoluut waren het programma voor *Den Verloren Sone* en de hele *Cluchte vanden Stouten Boer*.

2. DEN STOUTEN BOER

2.1. KORTE INHOUD

Het verhaal van de klucht gaat als volgt: Rommen is nog maar eens dronken en terwijl Truij, zijn vrouw, zich daarover beklaagt, blijkt dat hij schulden heeft bij de waard en waardin. Wanneer de vorster die schuld wil innen, raadt een soldaat Rommen aan om zich in te schrijven in het leger. De waard beseft dat Rommen zo zijn schuld ontloopt, dus adviseert een soldaat hem om de militaire auditeur in te schakelen. De soldaat speelt echter onder één hoedje met Rommen. Op aanraden van de soldaat verkleedt Rommen zich als auditeur en houdt een schijnproces waarbij hij zichzelf tot de doodstraf veroordeelt. Geschokt smeken waard en waardin hem om geen straf uit te spreken. Ze schelden Rommen zijn schuld kwijt, maar zij moeten wel de gerechtskosten betalen. Rommen ontmaskert zichzelf en vertrekt naar het leger. Wanneer hij weigert om de andere soldaten met het gewonnen geld te trakteren omdat hij zich nog steeds auditeur waant, start een vechtpartij waarbij de soldaten Rommen het geld afhandig maken. Uiteindelijk moet Truij Rommen vrijkopen uit het leger. Zo blijven Rommen en de waard berooid achter, terwijl de soldaten de grote overwinnaars zijn.

2.2. MEERTALIGHEID

Uit zijn oeuvre en professionele bezigheden blijkt dat De Bie meertalig was en naast het Nederlands minstens ook het Latijn, Frans en Spaans machtig was (Calu, 2015, p. 37). In deze klucht komen behalve die vier talen ook passages voor in het Engels en het Italiaans. Heel het talige register wordt hier opengetrokken, al moet gezegd dat het meestal gaat om koeterwaals met een humoristisch beoogd effect.

Exemplarisch hiervoor is de aanwezigheid van een anonieme Engelse soldaat. Wanneer hij op het toneel komt, zegt hij: ‘Loth with mi Love, I dict discours’ (De Bie, z.j., 247v), wat een onverstaanbare conversatie vol misverstanden tot gevolg heeft. Rommen begrijpt er niets van en eindigt het gesprek met een humoristische fonetische imitatie van het Engels: ‘wat valt hier veel te snappen ferri merri hoedi doedi hirri harri’ (De Bie, z.j., 248r).

Ook het Italiaans heeft een komische rol. Wanneer Rommen de soldaten na zijn oplichting niet wil trakteren, zegt hij: ‘fratello mio chi asino é, e cervio esser si crede perde l’amico, e i denar non ha mai’ (De Bie, z.j., 259v). Het gaat hier om een combinatie van delen van twee aforismen, namelijk ‘Chi asino è e cervo essere si crede, al saltar della fossa se n’avvede’ [wie een ezel is en zich een hert waant, wordt er zich van bewust wanneer hij uit de gracht springt] en ‘Chi tempo ha e tempo aspetta, perde l’amico e denari non ha mai’ [wie tijd heeft en op het juiste moment wacht, verliest zijn vriend en heeft nooit geld]. Het is ironisch dat Rommen dit zegt wanneer hij zich nog steeds auditeur waant en daardoor de soldaten in het harnas jaagt en zijn geld verliest. Voor de toeschouwers moet het gebruik van het Italiaans vooral een blijk van hoogmoed zijn geweest van de hautaine Rommen. Voor hen die het ook verstonden, werd dit effect alleen maar groter.

Latijn, Spaans en Frans worden in de klucht gebruikt door Rommen wanneer die zich voordoet als auditeur. Hij wil gewicht geven aan zijn woorden, maar het gaat om potjeslatijn en gebroken Spaans en Frans, zoals het een schertsfiguur betaamt. Vaak gaat De Bie zelfs macaronistisch te werk, wat tot een compleet absurde situatie leidt: ‘Mon dieu estos hombres son bestias que non habent intellexistis, parle parle, ad quid ipsorum ad me dixisti, spreke dan’ (De Bie, z.j., 256r). Wat later gaat hij Latijn en Nederlands mengen en het komische gehalte opkrikken door de herhaling van het suffix *-ibus*:

Taise vous: quandoquidem ego habeo intellego om op de saeck te let, can secundum allegatibus causibus naer de wet sij heb gelyck, nam respondentibus veritas, replicantibus nade duplicantibus michi et toonantibus et salviantibus in staet van wijsen can inventaribus et rapportibus etc. (De Bie, z.j., 256v)

Het komt hem op ironische felicitaties van een soldaat te staan: ‘dat sijn woorden om te prijsen’ (De Bie, z.j., 256v).

Naast kromme vreemde talen wordt ook verfranst Nederlands ingezet als komisch instrument. Wanneer Rommen zich nog maar pas heeft ingeschreven in het leger, voelt hij zich heel wat en zegt aan zijn vrouw: ‘Ick ben nu *cavalleer*

[...] gij sijt mevrou en ick menheer. Ick sal nu *advanceren*, als ick met t'leger volck sal naer het velt *marcheren*, wij sullen *domineren*' (mijn nadruk PC, De Bie, z.j., 251r-v). Ook de vorster pimpt zijn taal wanneer hij op zoek is om Rommen te arresteren met woorden als 'sententie, executeren, presenteren, refuseren' (De Bie, z.j., 253r). Aan het einde van de klucht lijkt Rommen dit taalgebruik zelf te doorprikken door er diminutieven van te maken: 'Wat doen die schoon *Monssieurkens* anders int garnisoen als maecken *serviteurkens* met stricken en *faveurkens*' (mijn nadruk PC, De Bie, z.j., 264v). Gezien De Bies expliciete pogingen om uitheemse woorden in het Nederlands te vermijden in zijn ander werk, kan het gebruik hiervan enkel verstaan worden als een humoristische tactiek, zoals wel vaker gebeurt in kluchtliteratuur.

2.3. LOKALE EN HISTORISCHE CONTEXT

Den Stouten Boer heeft een lokale verankering. Zo ligt de herberg waar Rommen schulden heeft op de Vismarkt in Lier (De Bie, z.j., 247r) en dreigt de vorster hem meteen in de 'Bakkerstoren' op te sluiten, een lokale gevangenis (De Bie, z.j., 248v). Een mogelijk andere herkenbare locatie is het 'moorken naest den haen' waar een zeker Lisken woont bij wie Rommen ook schulden heeft (De Bie, z.j., 247r).

Aangezien Lier een garnizoensstad was van het Spaanse leger, is het significant dat het leger en het dienst nemen een dergelijke rol spelen in deze klucht. Het moet een herkenbare situatie zijn geweest voor de toeschouwers. Dat daarbij soms sprake was van wanpraktijken, komt duidelijk naar voren in de kritiek van Rommen over het verschil tussen officieren en simpele soldaten:

Officieren die tegen reden en oock buijten goij manieren met slaeghen en met tieren en laeten munt noch cruijs aen hun soldaten die sij maecten als een luijs soo cael en arm fij t stinckt voor godt en al de werelt sij gaen met gout geboort, bestickt en stijf geperelt van achter en van voor oft princen waren soo brageren sij en wij die slaepen s nachts in stroo. Wee sulcken officiers uuijt suiipers van den armen. (De Bie, z.j., 261v)

Bovendien is deze klucht geschreven kort na de Devolutieoorlog (1667-1668) die erg had huisgehouden in de Zuidelijke Nederlanden. Wanneer er dan paniek is door nachtelijk straatlawaaï, vragen de soldaten zich meteen af: 'isser een partij van fransen op de been' (De Bie, z.j., 253r).

3. CONCLUSIE

Het is onduidelijk waarom deze klucht niet is uitgegeven, hoewel hij wel vermeld wordt op meerdere lijsten van De Bies werk die gericht waren op het uitbrengen van een verzameld werk. *Den Stouten Boer* is wel meermaals opgevoerd. Opvallend in deze klucht is de manier waarop de meertaligheid als komisch element wordt ingezet. Ook de lokale verankering in Lier en de waarschuwing voor processen zoals elders in De Bies oeuvre vallen op. Mensen die uit zijn op processen zijn namelijk ‘borsse snijders sonder mes’ (De Bie, z.j., 259r).

Over de auteur

Pascal Calu is literatuurwetenschapper. In 2015 verdedigde hij een proefschrift over Cornelis de Bie als geëngageerde rederijker in de katholieke reformatie met Marc Van Vaeck als promotor.

Literatuurlijst

de Bie, C. (z.j.). *Oeuvres diverses*. KBR II 6203.

Calu, P. (2015). *‘De memorie vande deught wordt door de Poësije verlenght’*. *Cornelis de Bie, een geëngageerde rederijker tijdens de katholieke reformatie*. PhD thesis, Leuven: KU Leuven.